

Gabriel Kolko

Utvecklingen i Vietnam efter 1975

Artiklar ur tidskriften *Kommentar* 1994-96

Innehåll

Vietnam efter 1975: Att vinna kriget och förlora freden	1
Vietnam efter 1975: Mellan socialism och kapitalism.....	10
Vågspel i Vietnam.....	19

Vietnam efter 1975: Att vinna kriget och förlora freden

Ur *Kommentar* 4/1994

Var det värt att utkämpa kriget för att kasta ut ett främmande samhälle, bara för att sedan kopiera det? Den frågan ställer Gabriel Kolko i en exposé över debatten inom Vietnams kommunistparti sedan segern 1975.

1900-talet går mot sitt slut i en tid då både högerens och vänsterns idéer befinner sig i upplösning samtidigt som kommunistländernas politiska arv har vittrat sönder. Det sker tillsammans med tydliga och växande sociala och ekonomiska svårigheter och ökade regionala kriser och inbördeskrig. Tänkande människors uppgift är nu att begripa vår värld bättre och att ärligt analysera världens framtid utan att göra avkall på realism.

Ingenstans är en sådan ärlighet viktigare än i Vietnam, som genomlevde århundradets längsta och mest komplicerade krig. Vietnams sociala, ekonomiska och politiska utveckling sedan 1975, och speciellt sedan min *Anatomy of War* kom ut 1985¹, kräver en grundläggande omvärdering av Vietnam och sambanden mellan kriget och krisen som förvandlar landets sociala landskap. Många vietnamesiska revolutionärer, män och kvinnor som gjorde väldiga uppoffringar, har frågat sig om det var värt att utkämpa kriget för att kasta ut ett främmande samhälle, bara för att kopiera det och till och med be om hjälp av amerikaner, fransmän och japaner som tidigare plågade dem. De vann kriget, men håller snabbt på att förlora freden.

Det skulle vara ironiskt och tragiskt om den sociala ordningen, som först Frankrike och sedan Förenta staterna inte kunde bevara ens med massivt och långvarigt våld, upprättas på grund av att Vietnams ledare har övertygats om att deras fienders uppfattning om ekonomi är överlägsen deras egen. Skulle inte samma resultat ha nåtts om amerikanerna hade fått bestämma i Sydvietnam, som de gjorde i andra asiatiska ”tigrar” och som nu är modeller som de styrande i Hanoi vill efterlikna?

Vietnam ställer också viktiga frågor om motstånd och protester mot orättvisor i vår tid. Det gäller inte bara för- tryckets offer, utan även alla som visade solidaritet med dem och arbetade för deras sak. Sådana överväganden är viktiga inte bara på grund av vietnamesernas uppoffringar, utan också på grund av att anti-krigsrörelsen trots sin mångfald var ett exempellöst politiskt och

¹ Gabriel Kolkos bok *Anatomy of a War: Vietnam, the United States and the Modern Historical Experience* recenserades i *Kommentar* nr 9 1986. I en artikel i *Kommentar* nr 6 1989, som behandlade en del av samma frågor, ”Vietnams förlorade fred: Floder av blod, svett och tårar”, hänvisade jag till en del av Kolkos argument i *Anatomy of a War*. Artikeln är en första del i en efterskrift till en nyutgåva av boken.(ö.a.)

moralisk fenomen. Den samlade miljontals människor i nästan alla länder, som också gjorde betydande och ofta avgörande personliga uppoffringar. De var enade kring en central fråga som ofta gick över partigränser och skapade en häpnadsväckande moralisk kraft. Mina funderingar gäller också dem som opponerade sig mot kriget, inte bara på grund av att det var ett angrepp mot civilbefolkningen, utan också på grund av revolutionens sociala mål. Det fanns en underförstådd överenskommelse mellan antikrigsaktivister och de vietnamesiska kommunisterna: att när kriget tog slut skulle Vietnam byggas upp på ett sätt som rättfärdigade uppoffringar som gjorts både i och utanför Vietnam.

Gamla försyndelser

En del av Vietnams nuvarande svårigheter fanns långt innan kriget tog slut och några var oundvikliga, även om större analytisk klarhet skulle ha förberett Vietnams ledare att hantera dem bättre. Kriget skapade förändringar som skulle varit förfärande även med bästa tänkbara omständigheter. Ledare i krig tappar alltid, mer eller mindre, kontrollen över händelserna. Men Vietnamkriget var speciellt komplicerat på grund av att det inte bara var sällsynt långt, utan också genom att det efter 1955 vara både ett massivt imperialistiskt angrepp och ett inbördeskrig.

Andra svårigheter har sina rötter i att det vietnamesiska partiets elit-teori, organisation och sätt att fungera skapade spänningar mellan partiets förutsättningar och dess sätt att förhålla sig till folket i det decentraliserade landet. Dessutom var kommunisternas framgångar ofta resultatet av omständigheter och händelser som låg utanför deras kontroll, men som vid kritiska tidpunkter stärkte deras makt, om bara för att tillåta eller tvinga dem att stiga in i ett tomrum som ingen annan var beredd att fylla. Denna förmåga att överleva och spela en sådan roll ska inte underskattas, eftersom den ofta betyder skillnaden mellan seger och nederlag.

Nya krav i fredstid

Kommunisternas överraskande och plötsliga seger 1975 markerade slutet på möjligheten att utnyttja sådana tillfällen och partiet måste ta ansvaret för hela landets framtid. Det kräver en helt annan förmåga och insikt att leda i stället för att vinna på sina fienders misstag. Även om det var avgörande för att gripa makten, var det knappast tillräckligt för att garantera ett klokt styre när makten låg i deras händer.

Kommunisternas leninistiska doktrin gör att de alltid har fruktat spontana lokala uppror och massrörelser, som på grund av stora avstånd och dåliga kommunikationer är möjliga i varje liknande land i tredje världen. Det började med det spontana upproret i Nghe Tin 1930-1931 och revolterna i Mekong-deltat 1940-1941, där partiet försökte gripa kontrollen över alla händelser som genomfördes i dess namn. Det var erfarenheter som bestämde många av ledarnas senare beslut. Men att genomföra en politik som bestäms av en liten elit i en så decentraliserad omgivning, blev en ständig huvudvärk för partiets ledare.

Än svårare var att rekrytera massor av odisciplinerade medlemmar till partiet och sedan försöka hitta metoder för att kontrollera dem. Det skapade kriser och misslyckanden. Det började med jordreformen för fattiga bönder 1953, som försvagade partiet i norr. Det blev också svårare att förena enhetsfronten med massmobilisering, som hotade att spontant rusa iväg från ledarnas kontroll. Trots det tvingades de gå efter annan ge efter för massornas tryck med förhoppning att kunna kontrollera och leda dem, eftersom de behövde folkets styrka och uppoffringar som bar partiet till seger 1945, 1954 och därefter. Men de erkände aldrig, att om partiet ska överleva och vinna massorna förtroende, kräver massmobilisering vid en viss punkt deras deltagande i beslut och demokrati.

Kriget legitimerade toppstyre

I sista hand var det enda som rättfärdigade partiets hierarkiska organisation situationen som kriget skapade och ledarnas förmåga att klara den. Det råder ingen tvivel om att deras sätt att fatta beslut ofta var en avgörande fördel, även om besluten ofta anpassades till lokala förhållanden eller till och med ignorerades. Men när kriget var över 1975, behövde partiet osedvanligt begåvade och dugliga personer i ledningen. Men det har inte Vietnam eller något annat land haft vid något tillfälle i historien. Alternativet var att skapa en öppen organisation som var bättre anpassad till fredens uppgifter.

De flesta ledarna var i det stora hela dugliga administratörer. Liksom i Kina rekryterades de främst från bildade och välbärgade klasser. Men de var också till övervägande del män som behärskade en enkel litania med fraser och hade förbluffande ytlig teoretisk och analytisk förmåga. En hög ledare berättade en gång för mig, att han och hans vänner inte visste någonting om marxistisk teori när de gick med i revolutionen 1945, men att barnen hade studerat det i skolan och visste mycket mer! Av bokstavligen hundratals vietnamesiska kommunister som jag har träffat sedan 1967, på varje nivå från gräsrotter till medlemmar i politbyrån, fanns det många som var dugliga och insiktsfulla, men ingen använde marxism eller leninism i sitt tänkande. Med undantag för Vo Nguyen Giap och Le Duc Tho, hade bara Tran Van Giau den skarpsinnighet och originalitet som utmärker skapande tänkare, och han har varit bannlyst i decennier. På det sättet skiljer sig inte vietnamesiska kommunister från ledare i andra partier. För alltför många var makten den viktigaste frågan.

Så snart partiet erövrade makten och blev öppet för snart sagt vem som helst, lockade det människor som hade mer komplicerade motiv än äldre medlemmar. Det kunde vara allt från ideologisk övertygelse till en önskan att vara på den vinnande sidan med tillgång till makten. Många välbärgade jordbrukare gick med efter 1945, för att kunna försvara sina intressen eller på grund av släktband med ledare. Efter 1960 gick unga fattiga bönder med i FNL, lika mycket av idealistiska orsaker som av privata skäl. Klyftan mellan partiets ideal och partiet som stege för personer som suktade efter makt fanns före 1975. Efter 1975 blev faran akut.

Sociala förändringar underskattades

Styrkebalansen i krig, speciellt i krig som det i Vietnam, handlar inte bara om militär styrka, som ledarna i Hanoi trodde skulle avgöra kriget. De underskattade sociala och ekonomiska omständigheter som jag har beskrivit i *Anatomy of a War* och som hade avgörande betydelse, speciellt efter 1969. De hade få om några personer med kompetens att analysera sådana saker. Med tanke på alla omständigheter som bestämmer seger eller nederlag i krig, var det i mitten av 1974 uppenbart att kriget inte skulle kunna pågå länge till.

I slutet av 1973 besökte jag Hanoi och försökte diskutera Saigons ekonomi med Tran Phung, som då var ledare för landets samhällsvetenskapliga institutioner och senare fick ansvaret för den ekonomiska planeringen. Jag blev förbluffad över hans oförmåga att begripa den sociala utvecklingen i söder och hans okunnighet om ganska elementära ekonomiska fakta. Vid samma tid reste jag till Quang Tri söder om 17:de breddgraden. FNL-ledare frågade hur länge jag trodde att kriget skulle fortsätta. De var öppet skeptiska mot min bedömning att det skulle vara slut om två år. De flesta trodde att det skulle pågå i tio år till. I februari 1975 mötte jag blivande utrikesministern i Europa och sade att jag trodde att kriget snart skulle vara över. I maj året därpå erkände han att han hade trott att jag var tokig.

Till och med i mars 1975 kritiserade FNL-ledare i Paris mina offentliga förutsägelser och när jag reste till Hanoi i april 1975 upptäckte jag en utbredd förvirring bland alla ansvariga ledare om

vad som skulle göras med ekonomin i söder. Mina dagar i Hué och Da Nang i slutet på månaden förstärkte intrycket. Det fanns knappast någon plan eller ens elementära kunskaper om ekonomiska förhållanden i söder. Som jag senare upptäckte struntade också ledare i Washington i utmärkta analyser av ekonomin och samhället i söder, som gjorts av deras egna experter i AID. De som hade det politiska ansvaret i Vietnam och Förenta staterna bortsåg med andra ord från ekonomiska och sociala omständigheter som blev avgörande för krigets resultat. Men ansvaret för att styra södern låg i händerna på ledarna i Hanoi och deras bristande kunskaper fick monumentala konsekvenser.

Kriser i samhälle och parti

Sedan 1975 har Vietnam gått igenom två allvarliga kriser, en politisk och den andra ekonomisk. De har hela tiden påverkat varandra på miljoner olika sätt. Att jag här har särat på dem ska inte dölja deras ömsesidiga förbindelser. Inte helt olikt andra länders, skapade kommunisternas reaktioner på ekonomiska svårigheter andra problem som urgröpte deras partiorganisation, som blev allt mer otidsenlig för landets och folkets behov. Eftersom få leninistiska partier har störtats från makten genom uppror, utan främst på grund av motsättningar i partilivet och den sociala verklighet som de har skapat, innebär den snabba utvecklingen av liknande förhållanden i Vietnam att partiets fatala politiska brister är viktigast. Ekonomiska beslut är mer flexibla än utvecklingen i det politiska livet, som vanligen växer fram ur djupare sociala krafter och idéer och som påverkar frågan om vem som har den politiska makten. Farorna med att vara ett parti vid makten har ökat sedan 1975 och har i grunden förvandlat partiets ställning. Det är det kanske viktigaste men långt från det enda sammanhanget för att bedöma andra förändringar.

Till skillnad från andra kommunistpartier försökte det vietnamesiska i decennier att förena spänningen mellan att vara ett parti grundat på massmobilisering och den leninistiska teorin att styras av en liten grupp allt äldre män som vägrade att dela makten med sina medlemmar. Så länge som de kunde hänvisa till kriget och bedriva det med framgång för att rättfärdiga sitt styre, kunde de effektivt och till och med legitimt avfärda krav på demokrati som oundvikligen växer fram i leninistiska stater.

Som vi har sett på andra platser är faran för partiledarnas ställning i leninistiska partier mindre hotad så länge som de håller fast vid och genomför en del av sitt socialistiska program. Men om folkets behov inte uppfylls kan framväxten av en privilegierad politisk eller ekonomisk elit, eller en radikal förändring av politiken, bli ett hot mot ledningen och partiet. Partiets misslyckanden sedan 1975 och den ekonomiska politiken, som är på väg in i en återvändsgränd, kan förvandlas till en politisk kris. I den kommer kommunisterna troligen att förlora, till och med riskera att förlora allt de har åstadkommit. De har knutit sitt motstånd mot politiska förändringar till framgång för sina kapitalistiska ekonomiska åtgärder på ett sätt som i folkets ögon bara kan minska deras legitimitet och garantera att politiken misslyckas.

Parti som erkänner sina fel

Trots att förkärleken att kritisera sina egna misstag skiljer det vietnamesiska från andra leninistiska partier, är det handling som räknas. Mycket av partiets speciella dragningskraft är knutet till dess ständiga beredskap att öppet visa sina egna fel. Det antyder en vilja att reformera sig självt, som det aldrig riktigt har lyckats med. Männen och de få kvinnorna som gick med i partiet före augusti 1945 var ovanliga idealister. De kunde bara förvänta sig svårigheter och styrde partiet genom att mejsla fram eniga beslut. Det blev en tradition. För att behålla enheten, har politbyrån vid upprepade tillfällen överbryggat allvarliga skillnader med kompromisser som ofta bara sköt viktiga beslut på framtiden och gång efter annan ledde till värre svårigheter.

Partiets snabba tillväxt efter 1945 öppnade det för mindre utvalda men i stort sett lojala medlemmar, även om de med utbildning tenderade att dominera och bestämma. Efter 1954 innebar medlemskap i partiet en väg till makt och privilegier, och motiv för att gå med i partiet blev mer komplicerat. I alla länder flockas ambitiösa personer till partier som har makten, oavsett om de är socialistiska eller borgerliga. Det är ofta snabbaste vägen till personlig karriär och i Demokratiska Republiken Vietnam rekryterades vad som kan kallas en administrativ klass. Den bestod ofta av personer utan intresse för politik. Deras lojalitet blev allt mer till ett system som belönade dem personligen i stället för den ideologi som hade motiverat deras föräldrar. Ho Chi Minh insåg faran, men lydiga medlemmar av det slaget var användbara för de styrande. Många hade kunskaper som behövdes och de äldre partiledarna gav dem allt viktigare uppgifter som med tiden också gav dem makt.

I söder skedde samma sak. Modiga människor som slogs när enda belöningen var stora faror, kördes efter 1975 över av en våg nykomlingar och rena opportunisterna som anslöt sig de sista dagarna av kriget. Idealisterna i FNL och den kommunistiska kärnan i söder var färre än de som senare blev medlemmar eller kom från norr. Av omkring två miljoner partimedlemmar i söder 1990 hade 44 procent anslutit sig efter 1975. Partiets sociala sammansättning och medlemmarnas egenskaper har blivit ett allt större bekymmer för ledarna och de flesta erkänner att svårigheterna bara växer. Trots ständiga predikningar om partiets renhet, visar deras egna uppgifter en organisation i snabbt förfall. En officiell beräkning från 1991 bedömde att omkring 30 procent av partiets organisationer var ”starka” och 10 procent ”svaga”. Resten hamnade någonstans i mitten. På landsbygden, där nästan hälften av organisationerna fanns 1991, lyckades ”bara 20-25 procent spela sin roll som exemplarisk förtrupp”.

Epidemisk korruption och cynism

Partiets ledare har i starkast möjliga ordalag beklagat förfallet, men har samtidigt tystat alla tecken på självständigt tänkande bland medlemmarna. De har inga andra än sig själva att skylla för det bedrövliga tillståndet. Höga partiledare har i några år medgett att många medlemmar inte håller måttet, att de ”handlar på ett oansvarigt sätt” och att många på landsbygden gynnar sina familjer ekonomiskt och blivit en ny förtryckande elit. De allt mer parasiterande medlemmarna gör det möjligt för politbyrån att utfärda vilka politiska manifest som helst, medan medlemmarna gör som de själva vill och klyftan mellan politiska beslut och tillämpningen växer.

I början av 1994 sammanfattade Vu Oanh, som är medlem i politbyrån, situationen: ”Medlemmar på lägre nivå vågar inte berätta sanningen för högre ledare. Den demokratiska centralismens princip, som är partiets livsnerv, har inte upprätthållits. Byråkratiska och auktoritära metoder existerar sida vid sida med bristande disciplin, sekterism och klanstyre”. Ingen är mer medveten om partiets bräckliga tillstånd än de som haft ansvaret att leda det efter krigsslutet 1975. 1990 ansåg en hög partiledare att 30 till 40 procent av alla medlemmar borde uteslutas.

I början av nittiotalet hade korruptionen i partiet fått epidemisk spridning. Det var bara en tidsfråga innan kommunisternas stora prestige som de vunnit före 1975 skulle vara som bortblåst. Alla höga ledare medgav det öppet, men de hade ingen annan kur att föreslå än fler utrensningar av korrupta medlemmar.

Korruption i partileden var mycket liten före 1975. En del av dem som gick med i partiet efter 1954 utnyttjade naturligtvis olika fördelar, men det går inte att mäta hur utbrett det var. Den enda stora förmånen som gavs till partiledarnas barn var utbildning och att slippa extremt farliga uppdrag i kriget. Det var faktiskt barnens väl och ve som fick många partimedlemmar att vackla från sin tidigare revolutionära moral. Det är gruppen med privilegierade barn till tidigare ledare, som troligen kommer att överge socialismen och styra det som kommer efter. Det som nu är klart

och allmänt och öppet erkänt är förfallet i partiet och allt fler ifrågasätter partiets förmåga att styra landet.

Inflation skapade korruption

En del av demoraliseringen är resultatet av inflationen i mitten av 1980-talet tillsammans med extremt låga löner för kommunala och statliga tjänstemän. De hade valet att lämna sitt arbete, låta familjen leva på svältgränsen eller att fuska. Den allra största delen av medlemmarna på landsbygden levde före 1975 på samma sätt som bönderna. Det var först senare, speciellt efter jordreformen 1988, som deras bostäder blev påtagligt bättre och de kunde ta för sig av åkermark och byns allmänna kassa. Missbruket bredde ut sig över hela landsbygden och skapade på många håll våldsamma sammandrabbningar mellan bönder och partimedlemmar.

1990 hade ledarna få illusioner om vilka effekter deras nya ekonomiska politik hade på partiets organisation. 1993 hade till och med armén drabbats. Tillgång till lastbilar kombinerat med låga löner skapade stora frestelser. Nguyen Van Linh, som lika mycket som andra hjälpte till att utforma den nya ekonomiska politiken, klagade i maj 1993 över att ”byråkratiska fasoner, korruption och mutor har nått allvarliga nivåer utan att se ut att avta. Många människor, bland annat ledande partimedlemmar, har utnyttjat kryphål i politiken för att förskingra allmänna medel, ta mutor och på ett brottsligt sätt vinna personliga fördelar. Korruption, smuggling och mutor har nått så omfattande och skrämmande proportioner att många betraktar det som en nationell katastrof.” Delegaterna vid partikonferensen 1994 medgav samma sak, men föreslog inget nytt. Då ifrågasattes öppet i hela landet partiets vilja att bota sin svåra sjukdom.

Medicin mot byråkrati

Partiledarna i Vietnam har inte lyckats lösa den djupa moraliska krisen, som om den inte botas, kan leda till att det vietnamesiska kommunistpartiet faller sönder på samma sätt som andra leninistiska partier. Utsikterna för framtiden är därför dystra. Politbyrån har upprepade gånger erkänt svårigheterna, men fortsätter bara att fördöma byråkratiska fasoner, som om självkritiken kan lösa knuten och vinna allmänhetens gillande för en politik, som i själva verket är roten till det onda. Det uttalade målet med revolutionen var när allt kommer omkring inte att hålla en grupp åldrande män vid makten, utan att skapa ett jämlikt och rättvist samhälle. Ändå har politbyrån gjort sin egen ställning till ett avgörande politiskt mål, samtidigt som en framväxande kapitalism skapar orättvisor i samhället och allt lägre moral i partiet.

Ledarnas egna uttalanden bekräftar krisen i partiet, som de till stora delar har skapat själva men inte kan lösa. Hänvisningar till ondskefull byråkrati, auktoritära fasoner och faran att avskilja sig från folket har genomsyrat deras uttalanden hela decenniet och speciellt efter sjätte partikonferensen i december 1986, som fattade beslut om ”doi moi”. Doi moi var parallell med Gorbatsjovs perestrojka-reformer i Sovjetunionen. Den antydde en vilja att genomföra breda förändringar i det politiska och ekonomiska livet.

Teoretiskt växte den fram ur tanken att kamp mot byråkrati inte kan ske utan demokrati. Men doi moi var aldrig en irreversibel politik och det var bara den ekonomiska sidan som fortsatte utan avbrott. Sedan 1986 har ledarna bekräftat växande hinder för deras kontroll av ekonomin, speciellt i allt mer självständiga provinser. Politbyrån har med andra ord inte varit beredd att acceptera de logiska konsekvenserna av förändringar som den har släppt lös. Den beklagar negativa resultat av sin egen politik och lägger samtidigt grunden för framtida hot mot sin egen maktställning.

Arvet efter Ho Chi Minh

Ho Chi Minh gjorde angrepp mot byråkrati till en del av partiets idéarv och drev masslinjen som medicin mot maktmissbruk och godtycke som finns inneboende i leninistisk teori. Han hoppades att ett speciellt sätt att arbeta i partiet skulle växa fram och göra toppstyre onödigt. Spänningen mellan dessa två uppfattningar var i själva verket en kamp mellan diktatoriska och demokratiska viljor. Vid kritiska tillfällen tvingade nödvändigheten partiet att lyssna på folkets önsknings för att mobilisera och organisera dem för krigsansträngningen. Om partiledarna hade vägrat att lyssna skulle partiet i Vietnam förlorat spelet.

Svårigheten är att de som har styrt partiet sedan grundandet har varit oförmögna och ovilliga att erkänna innebörden av organisering som finns inneboende i masslinjen, eftersom den står i motsättning till deras absoluta kontroll av makten. Till stor del beror det på att de ser sig själva som utvalda i någon slags översinnlig, nästan permanent mening, som ”proletariatets” historiska verktyg. Så länge kriget pågick och beslut kunde rättfärdigas med hänvisning till den militära nödvändigheten, accepterade och till och med stödde nästan alla deras styre. Men masslinjens logik betyder verklig demokrati.

Den allvarliga moraliska krisen har fått partiledarna att medge att det är nödvändigt att åter motivera människorna för att legitimera den rådande ordningen. Inte för demokratins skull, utan för att hindra att Vietnam går samma väg som länderna i Östeuropa.

Sedan 1987 har partiet allt mer betonat masslinjen, efter att i årtal gett massorganisationerna en obetydlig roll. Men samtidigt har det förtryckt verkliga uttryck för massornas åsikter, speciellt bland arméveteraner, intellektuella och i mindre grad arbetare. På grund av den snabba upplösningen av alla värden som svetsat samman folket sedan 1945, och genom att alla motiv som övertygade människor att göra enorma uppoffringar i en socialistisk ekonomi då landet hade sin svåraste tid, nu förkastas som ”volontärism”, blir det svårt att motivera krafttag mot utbredd cynism och brustna förhoppningar. Befolkningens inställning och handlingar kommer att avgöra hela den vietnamesiska erfarenheten av kommunismen. Eftersom de nya ekonomiska åtgärderna drabbat just dem som tidigare stödde partiets sak mer än andra, blir det svårt för partiet att vinna tillbaka folkets förtroende och vilja att arbeta för gemensamma mål på en marknad som betonar det rakt motsatta.

Under de första åren med doi moi var partiets masslinje ganska stark, till och med entydig. Medlemmar uppmanades att skapa verkligt ”självständiga och självstyrande organisationer”, som tog initiativ och handlade på ett skapande sätt. Det sammanföll med det medlemmar på lägre nivåer då yrkade på. Det fanns olika åsikter om hur mycket verklig frihet allmänheten skulle få. Men det blev till sist partiledarnas fruktan för en vietnamesisk version av Solidaritet i Polen eller Kinas Himmelska Fridens Torg, som gjorde att de ryggade för att genomföra verkliga förändringar.

Trots mer demokratiska uttalanden av Nguyen Duc Binh, som är nummer tre i politbyråns rangrull och rektor för partiskolan, har det gemensamma i partiets dekret de sista tre åren varit att betona partiets kontroll av olika frontorganisationer och säga mindre om deras självständighet. Men den konstanta tonen har sedan 1993 varit att partiet inte har lyckats att återvinna befolkningens förtroende, inte har kunnat mobilisera de stora mänskliga resurserna, entusiasmen och energin som gjorde att revolutionen inte misslyckades långt före 1975.

Demokrati och mänskliga rättigheter

Intellektuell frihet och mänskliga rättigheter är knutna till partiets ekonomiska åtgärder och lika mycket själva förutsättningen för att det ska överleva på längre sikt. På grund av att olika fraktioner har sett frågorna på olika sätt har de förvirrats till närmast obegriplighet. Men i princip

har partiet i decennier accepterat kritik och demokrati i sina led och under flera år efter att doi moi började har det funnits en äkta vilja att acceptera det också som ett faktum. Så sent som i mars 1989 ville partiledningen ”främja yttrandefrihet” och ”ärliga diskussioner och debatt”. Men redan från början var kompromisser mellan de högsta ledarna fulla av uppenbara och oförenliga spänningar mellan frihet och kontroll. Mycket av förvirringen i partiets ställningstaganden, blandningen av oförenliga idéer, optimism och pessimism, motsägelsefulla impulser att uppmuntra både skapande förmåga och disciplin, beror på politbyråns försök att lösa växande oenighet. Den gör det inte genom att försöka hitta lösningar som kan fungera, utan helt enkelt genom att klumpa ihop olika idéer. De viktigaste uttalandena, bland andra de från partikonferensen 1994, är typiskt oförenliga och ger inga riktlinjer. Det gör att lokala och regionala ledare har frihet att tolka dem efter eget skön, som de i allt större grad har gjort och därmed förstärkt Vietnams tendenser att falla sönder. Men oavsett skillnader i åsikter i politbyrån, håller nästan alla med om att de måste vara enade och styra med mindre hänsyn till medlemmar med lägre rang eller massorna, något som de aldrig har vågat erkänna.

Hur långt politbyrån var beredd att gå för att stå enad mot avvikare mitt bland dem avspeglades i affären med Tran Xuan Bach. Han var nionde man i politbyråns rangrulla och chef för avdelningen för utrikespolitik. Han hade bättre kunskaper om det som hände i Sovjet och Östeuropa och om internationella frågor än någon annan i kretsen. Många kritiker i partiet, som var fler och mer optimistiska på sena 1980-talet, satte sina förhoppningar till honom. Och Bach ville ha mer omfattande och bredare reformer i det politiska livet än någon annan med lika mycket makt. I januari 1990 förklarade han sitt stöd till ”demokratiseringsprocessen i Östeuropa”. Tre månader senare kastades han ut ur politbyrån och tuffare tag började användas mot medlemmar som avvek från den utstakade vägen. Hans kolleger hade vid den tiden skrämts av förändringar i tidigare kommunistländer och begränsade reformerna till åtgärderna som håller på att förvandla Vietnam till en kapitalistisk ekonomi.

Bättre känt än Bach är fallet med Bui Tin, som var vice chefredaktör för partiets dagstidning Nhan Dan och som BBC intervjuade i Frankrike i slutet av 1990. När jag arbetade med *Anatomy of a War* berättade vietnameser för mig om Bui Tin med nästan religiös beundran. Han spelade en nyckelroll i beslutet att skicka trupper till söder 1964 och det var han som accepterade Saigon-sidans kapitulation i april 1975. Hans intervju i BBC handlade om allt från korruption inom polisen till behandlingen av människor som Vo Nguyen Giap och Tran Van Tra och olika intellektuella. ”Jag längtar efter en humanistisk, modern och pluralistisk socialism”, ”verklig socialism” i stället för den som finns i dag, sade han. I mars 1991 uteslöts han ur partiet och gick i exil.

Veteranernas protester

Ett på sikt större hot var den till en början spontana framväxten av ”Klubben för tidigare motståndskämpar” i Saigon 1987. Klubbens mest kända ledare var Tran Van Tra, som i slutfasen av kriget var befälhavare över den stora södra regionen B2. Han hade redan visat sin självständighet med publiceringen av sina anmärkningsvärt realistiska memoarer. Klubben samlade över 100 pensionerade generaler, tjänstemän och andra och allierade sig med Tran Xuan Bach. I september 1988 började klubben publicera en egen tidskrift, som snart konfiskerades. Klubben spreds snabbt bland missnöjda FNL-veteraner över hela södra Vietnam och kunde ha blivit brännpunkt för oppositionen. Det som började som en regional rörelse hade en lockelse som var mycket vidare och ingen kunde ifrågasätta deras rätt att kritisera politiken och resultaten av den. Eftersom de ekonomiska reformerna hade drabbat veteranerna och slog mot dem som offrade mest för att vinna kriget, såg männen i politbyrån verkliga faror vid horisonten.

På våren 1990 skapades en alternativ, godkänd veteranorganisation. Tran Van Tra godtog

uppenbarligen förändringen, men vägrade att bli organisationens ansikte utåt. En av klubbens medlemmar, Nguyen Ho, som skrev en kraftfull anklagelse mot staten, placerades i september 1990 i husarrest för sitt försök att hålla den första klubben levande. Han släpptes i maj 1993, men i mars 1994 arresterades han och andra självständiga ledare för veteranerna igen. Några dussintals hölls under skärpt uppsikt. Om det finns en allvarlig oppositionskärna i partiet, är det denna grupp med Tran Van Tra, Tran Xuan Bach och den mycket större skara som de representerar, människor vars revolutionära meriter inte kan ifrågasättas.

Kortvarig pressfrihet

När doi moi kungjordes skapades en rad självständiga dagstidningar. De var kanske hälften av alla som kom ut under 1987. Omkring två femtedelar av alla böcker publicerades utan tillstånd från myndigheterna. Tidningarna fylldes av en flodvåg av klagomål och många lägre partiledare hudflängdes och en del rensades ut ur partiet. Högre ledare angreps inte. Men mot slutet av 1989 beslutade myndigheterna att göra ”slut på kaos och ideologisk förvirring” och slog ner på tidningarna.

Författare och andra intellektuella, bland vilka många har varit djupt bekymrade av partiets politik, har varit mer radikala i kritiken av partiledarna. I början av doi moi behandlades intellektuella försiktigare än tidningarna, som hade mycket större inflytande på befolkningen. Underjordiska skrifter med angrepp mot partiet publicerades och samarbete från tidskrifter gjorde de intellektuella till en ständig irritation för de härskande. Den mest kända av dem, Nguyen Khac Vien, krävde i februari 1991 ett demokratiskt samhälle och att de gamla partiledarna skulle avgå. I juni 1992 hudflängde Tran Van Giau, som fortfarande har stor prestige, offentligt partiledarna som uttolkare för trötta plattityder.

Under de senaste åren har partiledarna vacklat mellan att använda morot eller piska. Publiceringen av Bao Ninh's anmärkningsvärda roman, som förkastar den officiella partimyten om kriget och avspeglar de besvikna veteranernas inställning till verkligheten efter kriget, antyder att de har tvingats att lämna dörren på glänt för opposition, speciellt från krigsveteranerna. Boken såldes i jätteupplagor och belönades med författarförbundets nationella pris.

Friheten slagträ för oppositionen

Tragiskt nog drogs frågor om politiska och mänskliga rättigheter in i den djupa klyftan mellan ledarna om den ekonomiska politiken. De flesta oppositionella ser den som ett återupprättande av kapitalismen. De argumenterade mot för stora politiska friheter och pekade på utvecklingen i Östeuropa som ett varnande exempel. Händelserna i Östeuropa har stärkt fiender till politiska förändringar. I diskussionen har striden mellan de två sidorna nått sällsynt låga nivåer.

I stället för att kritisera reformivrarnas ekonomiska politik på grund av meriter och brister, har motståndarna svetsat samman främlingshat och paranoida föreställningar för att angripa mänskliga rättigheter. Till stor del, som bland militären, på grund av att de motiveras av stark fientlighet mot ekonomiska åtgärder som har skadat dem allvarligt och som de flesta politiska reformvännerna också är förknippade med. Motståndare till alla reformer, ekonomiska och politiska, hänvisar till utländskt inflytande och en internationell komplott från ”fientliga krafter” som använder ”pluralismens ondskefulla dolk” för att skära ut nationens hjärta och korrumpiera dem som reser utomlands. De har till och med hänvisat till Saigon-generalen Nguyen Cao Ky som stöd för enpartistaten. I en situation där den utländska närvaron helt och hållet är konsekvensen av statens ekonomiska politik, har inkompetens hos höga ledare som är mot den, eliminerat deras möjligheter att angripa den förda ekonomiska politiken på ett sammanhängande och övertygande sätt. Vid en konferens tidigare i år drog partiet tillbaka förslagen om politiska reformer och valde

att ”återställa social ordning och disciplin”.

Vietnam efter 1975: Mellan socialism och kapitalism

Ur *Kommentar* 1/1995

Ekonomiska reformer har allt mer förvandlat Vietnam till en kapitalistisk ekonomi. Ska Vietnam upprepa erfarenheterna från Östeuropa och Kina, där företagsledare och tjänstemän blir en ägande klass, frågar Gabriel Kolko i sin andra artikel om debatten inom Vietnams kommunistparti.

När kriget slutade 1975 hade Vietnams ledare ingen plan för ekonomin i söder. Även om de haft det var svårigheterna med att förena de bägge delarna stora, inte minst på grund av att ekonomin i söder höll på att falla sönder.

Jordbruket i söder hade en annan ekonomisk och social organisation och det historiska arvet gjorde dessutom bönderna mer individuellt inriktade än i norr. Bönderna i söder vägrade att acceptera systemet med kooperativ, som hade fungerat ganska bra i Annam och Tonkin. På grund av att norra Vietnam hade bättre hälsovård och utbildning skapades svårigheter även på det området. Det var ett ofrånkomligt pris för segern.

Den dominerande borgarklassen i söder bestod mest av kineser, där en liten del hade spelat stor roll i Nguyen Van Thieus korrupta politik. Rika kineser började exportera stora summor pengar långt innan 1975 och hade både viljan och möjligheten att snabbt lämna landet. Med tanke på deras politiska och ekonomiska roll, och det bräckliga tillståndet för den beroende ekonomin i söder, kunde Vietnams ledare inte låta deras makt vara orubbad.

Krigets effekter glömdes

1977 började partiet konfiskera egendom som tillhörde den kinesiska borgarklassen. Det skapade svåra störningar i jordbruket och andra näringar och gjorde dessutom Kina än mer fientligt mot det enade Vietnam. Mellan 1976 och 1980 var Vietnams jordbrukspolitik att öka produktionen av andra livsmedel än ris. 1980 var skörden av alla jordbruksprodukter 61 procent högre än 1976. Men risskörden hade inte ökat. På grund av kontrakt med familjer på landsbygden efter 1980 skedde en stadig ökning också av risskörden. 1982 var den räknat som oskalat ris per person större än 1976. Det var långt ifrån lysande, men knappast så katastrofalt som Vietnams ledare senare sade. De har dessutom varit nästan helt tysta om den viktigaste orsaken till den ekonomiska krisen efter 1977: Vietnams krig mot Pol Pot och sedan mot Kina.

Det mesta av investeringarna som planerades för ekonomin gick till kriget. När den ekonomiska tillväxten stagnerade, var ledarna i Hanoi oeniga om vilka förändringar som skulle vidtas. Hyperinflation 1985 och 1986 påskyndade reformer som allt mer har förvandlat Vietnam till en kapitalistisk ekonomi. Vietnams ledare insåg inte de verkliga orsakerna till sina ekonomiska svårigheter efter 1975, eller sina egna brister att analysera situationen. Den nödvändiga analytiska klarheten ersattes med historielösa föreställningar, som avspeglade deras omvändelse till en klassisk borgerlig marknadsidéologi.

När ”doi moi”-politiken infördes vidtog de en rad motstridiga åtgärder. I det stora hela uppmuntrades privatekonomin och resultatet var i bästa fall mediokert. När de sista soldaterna kom hem från Kambodja och den ekonomiska blockaden avskaffades skapades möjlighet till större handel

med och bistånd från kapitalistiska länder vid en tid då Sovjetunionen och länderna i Osteuropa höll på att falla sönder. Vid ett möte med centralkommittén i mars 1989 försökte partiledarna utforma en mer sammanhängande politik för att påskynda ekonomisk tillväxt. Efter mötet publicerades en redogörelse över tidigare misstag, men inga försök gjordes att förklara orsakerna till dem. Partiledarna drog slutsatsen att ”den privata, individuella, lilla ägaren och privata kapitalistiska former är fortfarande nödvändiga för att på sikt gå vidare mot socialism”. Subventioner skulle avvecklas, skattesystemet reformeras och avgifter införas i skolor och sjukvård.

Objektiva lagar eller moral

Politbyråns åtgärder har efter 1989 rättfärdigats med hänvisning till marxistiska lagar. Hänvisningar till lagar började när reformivrare behövde argument för marknaden och kapitalistiska metoder mot mer traditionella sociala analyser. 1989 hade det blivit nästan rutin att rättfärdiga beslut med hänvisning till ”objektiva lagar som styr ekonomin”, ”allmänna utvecklingslagar i världsekonomin” och ”varuproduktionens allmängiltiga lagar”.

Vid partikongressen 1991 kritiserades den tidigare politiken för att den hade ”brutit mot objektivitetens lag”. En förespråkare för den nya vägen sade, att ”lagen om utveckling” betyder ”låga löner, duktiga arbetare och skatterabatter”. Bara ”utveckling av starka produktivkrafter kan skapa absolut nödvändiga villkor för socialism. Det är en illusion att hoppas på att gå direkt till socialismen utan att passera det kapitalistiska utvecklingsstadiet. Verkligheten tillåter oss inte att gå direkt till socialismen. Att låta kapitalismen nå en viss utvecklingsnivå under övergångsperioden är en objektiv fråga”.

Före 1985 drog marxister på grund av historiska erfarenheter slutsatsen att en uppåttstigande klass som dominerar ekonomin förr eller senare också kommer att kontrollera staten. Många andra historiker, som inte är marxister, har dragit samma slutsatser. Sådana klasser har inget intresse av kommunisternas kontroll. När tillfället uppenbarar sig kommer de att försöka förvandla sin ekonomiska makt till politisk makt. Det vietnamesiska partiet hävdar däremot att ”partiets ledning är den avgörande faktorn för att behålla en socialistisk inriktning på vår marknads ekonomi och hela utvecklingen i vårt land”.

Den nya politikens negativa sociala konsekvenser växer samtidigt som partiledarna hyser förhoppningar om att de nya företagarna ska uppföra sig som osjälviska revolutionärer. De har stiftat lagar som innebär viktiga ekonomiska förändringar och samtidig förringat ”volontärism” som motiv för ekonomiska handlingar. Tidigare var revolutionär moral och socialt ansvar avgörande för Vietnams framgångar, eftersom Vietnam hade levande mänskliga och inte döda materiella resurser. Men tanken att människor handlar för större sociala mål är knappast en marxistisk uppfinning. Den klassiska teorin om den ”ekonomiska människan” har aldrig kunnat förklara ekonomisk utveckling i västvärlden. Italiens ekonomiska framgång i Europa efter 1300-talet var nära knuten till en stark föreställning om medborgerliga plikter. Det och historiska omständigheter skapade den rikaste civilisationen som har funnits i Europa. En variant var medborgarandan som växte fram i Holland på 1600- och 1700-talen.

I Vietnam har partiet i stället uppmanat medborgarna att berika sig, som är generande oförenlig med partiets predikningar om hög moral. Att handla för sociala mål, eller ”revolutionär moral”, var tidigare ett hinder mot korruptionen som i dag fräter sönder moralen i partiet. Den återopas fortfarande, men partiledarna betonar än starkare krassa borgerliga begrepp om individens girighet. Redan 1988 var det officiell politik att människor hade rätt att ”berika sig” för att hjälpa landet. Sedan dess har ledarna flera gånger upprepat att de ska ”uppmuntra alla att bli rika på ett legitimt sätt”. Men att ”skapa fördelaktiga förhållanden för att uppmuntra människor att med hederliga medel bli rika”, kräver ett steg till. Inkomster måste fördelas ”till dem som arbetar och

bidrar mer i enlighet med arbete. Det är inte vår politik att tillämpa ett system med jämlika inkomster, eftersom det skulle förstöra motiven bakom produktion och affärsverksamhet". En revidering av lönesättning 1993 ökade skillnaden mellan lägsta och högsta lönen i statliga företag från 1:3.5 till 1:13.

De vietnamesiska ledarnas uppfattning om människors ekonomiska handlingar är inte bara grundad på en grov historisk vanföreställning. Den rättfärdigar också korrupktion och socialt sönderfall. Än viktigare är att de stora svårigheterna i de flesta länderna på 1900-talet inte har varit brist på ekonomisk tillväxt, utan socialt sönderfall och förlust av värderingar och moral. Ekonomisk politik kan bara ha mening om den har sociala mål. Föreställningen att det finns objektiva ekonomiska lagar som är överordnade politiska värderingar och sociala mål är en bestickande ideologisk myt, som inte har någon som helst historisk grund, men som klassiska ekonomer har predikat i nästan 200 år.

Jordbruket och åkermarken

Det viktigaste resultatet av den nya politiken har skett i jordbruket, som 1990 sysselsatte över tre fjärdedelar av alla arbetsföra och svarade för hälften av nationalinkomsten. På grund av nästan 50 års erfarenheter och militärens intresse av att bevara kooperativen, har förändringar i jordbrukspolitiken mött starkare motstånd än andra åtgärder. Kooperativen fungerade som en slags social försäkring som var anpassad till behov som soldater i krig, deras familjer och veteraner har.

Grovt sett åtta miljoner veteraner och pensionerade partimedlemmar plus miljontals soldater föredrog i slutet av 1980-talet systemet med kooperativ. Det har varit den viktigaste orsaken till militärens motstånd mot alla slags förändringar.

Freden förändrade mycket av det som i verkligheten var ett jordbruk för krigstid. Efter 1975 motsatte sig många bönder i områden med den bästa åkermarken i Mekongdeltat kollektiviseringen. Många hade också arrenden, samtidigt som de var medlemmar i kooperativet. Att vinna deras gillande ansågs som avgörande för att öka skördarna. Informellt fanns det många sätt att gå runt lagar som bestämde vem som ägde åkermarken och vem som verkligen använde den. 1988 stiftades lagar som var en kompromiss mellan kollektivt och privat jordbruk. Åkermark tilldelades familjer på mellan 10 och 19 år. Kooperativen fick ansvar för uppgifter som krediter, marknadsföring och att sköta bevattning.

Trots att lagen tillät att mark kunde ärvas, säljas och pantsättas var det först 1993 som oklarheterna redde ut till förmån för privat jordbruk. Då kontrollerade privata hushåll sex miljoner hektar åkermark av totalt 17 miljoner. Lagen från 1993 begränsade till en början hushållens mark till tre hektar och arrenden till 20 år för årliga grödor och femtio för andra. Åkermarken får säljas, arrenderas, ärvas och användas som pant för lån. Det betyder att marken kommer att koncentreras i allt färre händer. Även om förändringarna i fördelning och användning av åkermark innebär ett avgörande bakslag för dem som förordar kooperativa jordbruk, förbehåller sig staten äganderätten till all åkermark. Om planerna för marknads-socialismen misslyckas, är dörren inte helt stängd för att återvända till den gamla ordningen.

Tillväxt och reformer

Allmänt sett har Vietnams ekonomi växt sedan 1984. Men det beror inte på partiets nya politik, eftersom den har skett i samband med att den internationella blockaden upphörde. I själva verket antyder officiella uppgifter att den näst största tillväxten mellan 1984 och 1991 inträffade 1985, det vill säga innan den nya politiska kursen beslutades. Tillväxt i industrin, mest i den privata, har varit dubbelt så snabb som i jordbruket. Enligt Financial Times uppgifter ökade tillväxttakten

från 5.1 till 8.2 procent mellan 1990 till 1994. Andra uppgifter är högre eller, som Världsbankens, mycket lägre. Uppgifter om inflationen är också svårtolkade. Men det råder ingen tvekan om att inflationen på 400 till 700 procent från 1986 till 1988 sjönk till mellan 55 och 68 procent 1991 och omkring 12 procent 1994.

Med tanke på att bistånd från Sovjet och Östeuropa avbröts, måste det sägas att vietnameserna var bra på att improvisera. Men den viktigaste orsaken till framgångarna är beslut som togs ett decennium före de aktuella reformerna. Olja blev den viktigaste exportinkomsten efter 1990.

Även om orsakerna till Vietnams ekonomiska tillväxt kan diskuteras, är politikens sociala och ekonomiska effekter odiskutabla. Marknadens teoretiker tror att statens minskade roll leder till en högre ordning, den ”osynliga handen” med Adam Smiths ord. Vietnams väg mot ”marknads-socialism” har i stället skapat djupa sociala klyftor som förebådar ett ekonomiskt misslyckande och växande moralisk och social kris. Ökande bedrägerier och smuggling har gått hand i hand med ekonomisk tillväxt och korruption bland partiets medlemmar. 1993 beräknade tjänstemän i Världsbanken att smuggling grovt sett motsvarade en femtedel av den lagliga importen och att den tvingade många industrier att förkorta arbetstider eller slå igen för gott och avskeda arbetare. Andra uppskattningar var tre gånger så stora. Nyheter om brott och bedrägerier är nu rutin. I en stor skandal i bygget av den ambitiösa kraftledningen mellan norr och söder var energiministern inblandad. En ständig ström av liknande nyheter har skapat demoralisering och cynism. Efter flera års stigande brottslighet kan man bara dra slutsatsen att politbyrå är beredd att tolerera cancersvulsten då åtgärder kan undergräva deras vision om en marknadsekonomi.

Politbyråns rationalisering av statliga företag började i slutet på 1980-talet i effektivitetens namn. Men det var också resultat av påtryckningar från Internationella valutafonden, som lovade lån i utbyte mot eftergifter. Statens företag skulle vänjas av med subventioner på ett sätt som stämde överens med IMF:s och Världsbankens rekommendationer. 1989 godkände partiet principen att förvandla statliga företag som gick med förlust till ”stats-kapitalistiska” företag, som kunde arrenderas ut eller säljas till något som kallades ”privata kollektiv”. Partikonferensen 1994 godkände försäljning av aktier och nämnde arbetare och annan personal, men att också ”privata” och ”andra” aktieägare kan vara med. Det viktiga är, skrev en av partiets talesmän, ”att vi helt har eliminerat motviljan, fördomarna och förbudet mot privata kapitalistiska och individuella sektorer och således skapat villkor för produktivkrafterna att utvecklas för landets och folkets sak”. Vietnam har skapat en ideologisk och laglig grund för att överge sitt historiska arv. Ett helt annat samhälle håller på att växa fram.

En avgörande fråga är i det sammanhanget om Vietnam helt enkelt kommer att upprepa erfarenheterna från Östeuropa och Kina, där företagsledare och tjänstemän, som synbarligen arbetar för staten, i verkligheten blir en ägande klass, som tar över eller tjänar på försäljning av industriföretag och mark för att uppfylla partiets doktrin att berika sig. En sådan legaliserad, eller åtminstone sanktionerad, konfiskering av statens egendom av den gamla nomenklaturen kommer att vara mycket enklare om korruption och bedrägerier tolereras. Förvandling av socialism till kapitalism betyder inte ökad ekonomisk tillväxt. Den kan, som i Ryssland och Östeuropa, till och med minska. Det handlar bara om att ändra etiketten och låta en privilegierad klass behålla makten. Trots att en sådan förvandling bara kan skönjas i Vietnam, finns det inga hinder och det är det troligaste resultatet av den nuvarande politiken.

Drömmen om investeringar

I Vietnams nya kurs är utländska investeringar en viktig del. Men trots nya lagar och eftergifter har framgången varit blygsam, utom i fallet med olja. Det är en näring som planerades och påbörjades åtminstone tio år innan Vietnam slog in på den kapitalistiska vägen. Andra företagare

avskräcks att satsa sina pengar i ett land där korruption allt mer genomsyrar samhället. Vaga bestämmelser och lagar för banker och företag är andra orsaker som bidrar till vanmakt hos kapitalister som funderar på att investera i Vietnam. Priser på bostäder och kontor är skyhöga. Transporter och annan service som elektricitet och telefon är underutvecklad i många delar av landet. Det är handikapp som billig arbetskraft inte kan kompensera.

Viktigare är att Vietnams ledare trodde att det skulle kunna upprepa de asiatiska "tigrarnas" bedrifter, som om deras "ekonomiska under" skedde i ett vakuum. Som många har påpekat var Korea, Taiwan och andra länge beroende av amerikanskt bistånd och hade generös tillgång till den amerikanska marknaden. Det kalla krig som var orsaken till USAs politik har mer eller mindre försvunnit.

Men de utländska investeringarna i Vietnam visar ett komplicerat mönster. För det första har mer än två tredjedelar av privata investeringarna gjorts i statliga och inte i privata företag. Utländska kapitalister föredrar att arbeta med staten, trots att det finns lagliga och andra förutsättningar för dessa sanna företagare att riskera sina pengar i nya industrier. Dessutom har verkligheten inte kommit i närheten av utlovade investeringar.

Av alla investeringar som fick grönt ljus mellan 1988 och 1992 har bara omkring en femtedel blivit av. Kapitalisterna som faktiskt har investerat i industri, turism och hotellbranschen liknar inte heller den traditionella utländska risktagaren. En stor del är inte ens nya, utan gamla kinesiska familjer som lämnade Saigon 1975. De investerar nu i Vietnam och samarbetar ofta med släktingar som stannade kvar. Det betyder att Vietnam åter kommer att snärjas i nätet av kinesiska företag som dominerar i Sydostasien och vars pengar är notoriskt rörliga och inriktade på snabba vinster. Att uppmuntra inhemska kapitalister innebär i själva verket att kineser i Vietnam kan använda sina undagömda pengar och sin talang, som de med viss tvekan har börjat göra. Partiet har gjort en del ansträngningar för att återvinna deras förtroende. Som en gest återlämnades i september 1991 72 av mer än 100 riskvarnar i Mekongdeltat till sina gamla ägare. Nästan alla var kineser.

Reformernas pris

Stora ekonomiska och politiska förändringar har i alla länder sociala effekter som i sin tur påverkar och förvärrar andra problem. När Vietnams ledare anträdde den nya vägen kunde de inte förutse konsekvenserna. Förändringarna påverkar alla sidor i det sociala livet, men förändringarna på landsbygden kommer troligen att vara viktigast, både på grund av mänskliga behov som inte kan tillgodoses och som källa till missnöje. Trots att förändringar i jordbruket var nödvändiga, har de gått mycket längre än många bönder, speciellt i fattiga delar av Annam och Tonkin, ville. Frånsett oväntade resultat av den nya ordningen, har ledningen av den i stor utsträckning hamnat i händerna på korrupta partimedlemmar och välbärgade bönder, som har börjat växa fram som en ny klass på landsbygden.

Så snart risskörden blev beroende av den opålitliga exportmarknaden och priser på lokala och importerade varor som handelsgödsel, bekämpningsmedel, bränsle och annat, var det ofrånkomligt att de första snabba framstegen skulle bli kortvariga. När ris betonades kunde inte svin och fjäderfån hålla takten och plantering av majs, sötpotatis och cassava minskade.

När subventionerna avskaffades började dessutom bönderna att slarva med skötsel och underhåll av de livsviktiga bevattningsanläggningarna. Många omständigheter har bidragit till svårigheterna i jordbruket. Behovet av krediter på landsbygden var omkring tio gånger större än statens kassa klarade och ockrare fyllde gapet. Ocker på landsbygden var ett problem också före 1988, men det har blivit värre sedan dess. Många bönder upptäckte att de tjänar mer på att låna ut

pengar till höga räntor än att plöja och plantera ris på åkern.

Redan innan 1993 visade undersökningar att fördelningen av åkermark hade förändrats. Det berodde delvis på ockerlån till bönder som hade rätt att in-teckna sin egendom, men också på grund av att välbärgade bönder har bättre möjligheter att producera för marknaden. Ett antal undersökningar har bekräftat utvecklingen mot ett nytt klassamhälle som blir allt mer likt det som kommunisterna först mobiliserade fattiga bönder mot. Ngo Vinh Long har visat att en del hushåll på landsbygden tjänar 40 gånger mer än de fattiga. Att veteraner och krigsänkor har det sämst och att partimedlemmar är framträdande i den nya klassen, som en del jordbruksexperter kallar de ”nya lokala despoterna”. 1990 kunde 30 procent av hushållen i Nghe Tin inte äta sig mätta medan en fjärdedel hade vunnit på reformerna. I mitten av 1993 gjordes en undersökning som visade att bara 22 procent av bönderna hade fått det bättre. En detaljerad undersökning 1993 av 7 000 hushåll på landsbygden visade att tio procent var välbärgade, att åtta procent var rika och att över hälften hade en mycket osäker tillvaro.

Det råder ingen tvekan om att den viktigaste orsaken till kommunisternas framgångar efter 1944 var stödet från fattiga bönder. Trots att partiet var toppstyrt, grundades rollen som social rörelse på böndernas stöd och förhoppningar. Om partiledarna överger det äktenskapet, skapas en klyfta mellan dem och bönderna och partiet riskerar att förlora mer än deras stöd. Det har redan börjat ske på grund av att försäljning av kooperativ åkermark har varit knuten till ökad korruption bland partimedlemmar. Det ställer bönder mot partiet. Spontana och ofta våldsamma konflikter har inträffat. Det har skapat nya bondeledare och underjordiska organisationer. Det är omöjligt att säga hur långt det har gått eller kommer att gå, men att utvecklingen har börjat på allvar går inte att ifrågasätta.

Effekter i städerna synliga

Medan inkomstklyftor på landsbygden är knutna till sociala skillnader, visar utvecklingen i städerna på ett annat mönster. Liksom i Kina sammanfaller klasskillnader med klyftan mellan stad och landsbygd. I områdena kring Saigon och Hanoi finns landets rikaste människor, på landsbygden i norr och centrala Vietnam lever de fattigaste. Till skillnad från Saigons rika köpmän har de rikaste i Hanoi gynnats av sin tillgång till makten. Försäljning av statliga förmåner, olaglig överföring av mark och korruption i allmänhet har skapat rikedom grundad på politisk makt.

Världsbanken hävdar att den ärvda jämlikheten fortfarande gör att Vietnams inkomstklyftor är mindre extrema än i andra fattiga länder, men medger att utvecklingen går mot ökade klyftor. Otaliga besökare har märkt att gapet mellan rika och fattiga i städerna är det mest synliga resultatet av den nya politiken. Redan 1989 medgav regeringen att många människor ”genom olagliga medel som förskingring av allmän egendom, spekulation, smuggling och så vidare snabbt hade skapat rikedom och lever i överflöd”. Partiets dilemma är att det uppmanar människor att berika sig och att många gör det på alla tänkbara brottsliga sätt. Lösningen på växande fattigdom är enligt partikonferensen 1994 att ”mobilisera rika människor” för att idka ”välgörenhet”.

Det dagliga brödet

Oavsett vilka skillnader som finns mellan olika socialister var det grundläggande alltid att förbättra människornas liv. Och det finns inget viktigare mått på det än att kunna äta sig mätt. Det förstärks av faktum, som otaliga undersökningar har visat, att om ett fattigt land ska utvecklas så måste konsumtion av mat öka. Människor som får för lite mat har inte energi och ork att arbeta, de har svårare att tillgodogöra sig undervisning och de blir lättare sjuka. Det ekonomiska, för att inte tala om det sociala och moraliska priset, av att hålla dieten under en viss nivå är mycket stort.

Oavsett vilka kortsiktiga vinster som kan göras genom ransonering av livsmedel, innebär det i sista hand att ekonomisk tillväxt minskar och fattigdomen fortsätter.

Av alla partiets misslyckanden har inget gjort större skada än livsmedelspolitiken. I takt med att partiledarna har övergett sina principer och blivit allt mer osammanhängande i sina handlingar, sina resonemang och sina mål, har de låtit konsumtion av mat sjunka långt under det som tillgången i dag kan tillgodose. Oavsett hur många svårigheter som fanns före 1988, som reformvännerna överdrev för att rättfärdiga sin nya politik, är det politiken att skapa ett överskott på ris för export som förklarar undernäring och fattigdom som har förblivit i stort sett oförändrad sedan doi moi-politiken inleddes. Enligt Världsbanken var hälften av alla barn under sex år felnärda 1993. Allt från 11 till 35 procent av vuxna, beroende på var de lever, konsumerar mindre än 1 800 kalorier om dagen.

Uppskattningar av fattigdom och hunger beror på vilka kriterier som väljs och vilka som undersöker det. En officiell uppskattning 1992 visade att 20 miljoner av 70 miljoner människor levde i fattigdom, två miljoner på svältgränsen. Konsumtion av ris är direkt förknippad med exportpolitiken. Den låga konsumtionen före 1986 rättfärdigade den nya politiken. Konsumtionen av oskakat ris per person och år var 1984 303 kilo. Skördarna ökade, men nästan allt av ökningen exporterades. Med avdrag för exporten av ris fanns det för inhemsk konsumtion 307 kilo 1989, 296 kilo 1990, 307 kilo 1991 och 316 kilo per person och år 1992. Det ska understrykas att det är genomsnitt, som fördelas i ett samhälle med allt djupare inkomstklyftor och skillnader i köpkraft. Samtidigt minskade andra livsmedel på grund av att riset betonades. Det genomsnittliga mänskliga behovet är 365 kilo oskakat ris per person och år. Om det skulle uppnås först, skulle också produktivitet och hälsotillstånd vara bättre.

Hälsovård och utbildning

Reformerna har också lett till en allvarlig minskning av sociala tjänster. Demokratiska Republiken Vietnams hälsovård var lika bra som någon annan i området och bättre än de flesta ländernas. Men vid återföreningen var hälsovården i söder sämre och det var för dyrt att genast förbättra den. Nedmonteringen av kooperativen, som finansierade hälsovård och utbildning, har inte ersatts med något nytt system. 1990 var större delen av utgifterna för hälsovård privata, till och med större än i Bangladesh, Indien, Indonesien och Sri Lanka. Det var bara Filippinerna som använde mindre pengar på allmän hälsovård som andel av BNP. Indiens utgifter var dubbelt så stora.

Allmän hälsovård har mer eller mindre avskaffats och resultatet är försämrad hälsa. Världsbanken betecknar den privata hälsovården som dålig och den allmänna som finns kvar som "förfallen, dåligt finansierad och dåligt utnyttjad". Hälsovårdskliniker har minskat eller övergetts i många områden, speciellt på landsbygden. Med den aktuella livsmedelspolitiken måste hälsan försämras. Personal i hälsovården har fördömt export av ris och den nya politiken.

Trots att Vietnams statistik av hälsovård är bristfällig, är utvecklingen tydlig. Minskad bekämpning av malariamyggor och dåligt allmänt hälsotillstånd har ökat fallen av malaria, kolera och dengue-feber. Bara hälften av familjerna i städerna har tillgång till rent vatten och på landsbygden är det bara en tredjedel. Vattenburna sjukdomar har spritt sig, speciellt bland barn, som har sämre motståndskraft än vuxna. Många av dem är dessutom felnärda eller undernärda.

Försämringen i hälsotillståndet, som alla kompetenta experter upprepade gånger har uppmärksammat, är följden av att partiet har övergett alla mänskliga värderingar och tolererar korrupcion och medvetet minskat statens utgifter. Inför sådana problem, som gäller hela befolkningens moral och hälsa, har partiledarna utfärdat retoriska medgivanden om krisens allvar, som om de samtidigt kan spela rollen som syndare och helgon.

Vietnams utbildning var en av revolutionens största bedrifter. Vietnam hade en utbildad befolkning som nästan alla fattiga länder hade anledning att avundas. Kooperativen betalade 80 procent av kostnaderna för utbildningen på låg- och mellanstadiet. Systemet offrades på den förändrade jordbrukspolitikens altare. Många skolor på landsbygden tömdes och lokaler lämnades att förfalla. Den nya politiken gjorde att många föräldrar ville att deras barn skulle börja arbeta tidigare på fälten. ”De imponerande framstegen de senaste 30 åren befinner sig i allvarlig fara”, rapporterade Världsbanken 1993. Läs- och skrivkunnigheten är fortfarande hög i Vietnam, men andra länder i regionen har börjat komma ifatt. Kvaliteten i utbildningen har försämrats. Sedan avgifter för högre utbildning infördes 1985 har antalet studenter sjunkit dramatiskt. Låga löner tvingar lärare att skaffa extra pengar på sätt som ofta är demoraliserande. Det höjer knappast moralen hos lärare eller kvaliteten på utbildningen.

Socialism och arbetarsaken

Uppgifter om arbetslöshet skräddarsys i alla länder av politiska orsaker. Men i Vietnam, där de avspeglar övergången från en socialistisk till en kapitalistisk ekonomi, är de i bästa fall grova uppskattningar. När reformerna började genomföras uppskattade regeringen att en fjärdedel av de anställda i statliga industrier och en femtedel i förvaltningen var överflödiga. Uppskattningen gjordes samtidigt som armén skulle skäras ner till hälften. Mellan 1987 och 1992 minskade sysselsättningen i statliga industrier med en fjärdedel, över en miljon arbetare, delvis på grund av att smuggling slog ut många företag, men mest på grund av den nya ekonomiska politiken. Tillväxt av privat sysselsättning var stor i procent räknat, men knappast tillräcklig för att kompensera förluster i industrin och jordbruket och ungdomar som lämnade skolorna tidigare.

Den vanligaste uppskattningen 1989 och 1990 var att 20 procent av alla arbetsföra saknade arbete och att det var mest ungdomar. Men en tredjedel av dem som hade arbete hade förkortad arbetstid. Armén beslutade sig då för att minska takten i avmobiliseringen. När motståndare till reformerna i början av 1991 tänkte använda stigande arbetslöshet som argument mot dem, svarade statens ekonomer att arbetslösheten bara var tredjedelen av uppskattningarna från 1989-1990. Men till och med de erkände att undersysselsättningen var åtminstone 25 procent. Asiatiska utvecklingsbanken uppskattade att bara hälften av 1,2 miljoner ungdomar som slutade skolan 1993 fick arbete och att arbetslösheten var 20 procent.

Det finns knappast ett enda område i reformprogrammet som har lyckats som reformvännerna lovade. Växande slöseri med människors förmåga, som ställs mot ökade sociala klyftor och korrupta partiledare och nyrikas lyxliv, ställer frågan om hur marxister ska reagera när förtryckta människor börjar reagera, som de till sist alltid gör. Protester bland arbetare har bara börjat, men kommer säkert att öka i framtiden.

Partiledarna har försatt sig i en fälla. De vill locka utländska företag genom att erbjuda billig arbetskraft, de vill att statliga företag ska gå med vinst till nästan vilket pris som helst och de vill ha snabbare ekonomisk tillväxt. Varje marxist vet att arbetarna betalar priset. När därför ”marknadsystemet med statlig styrning” inleddes, trodde ledarna i Hanoi att det skulle bli bråk när arbetare avskedades eller inte fick lön på fyra månader 1988. De bad IMF om ett katastroflån för att betala arbetare som vägrade att arbeta utan lön. Trots hög arbetslöshet var arbetarna ganska fredliga. Men till och med den tidigare demokraten Nguyen Van Linh varnade i maj 1990 för att vietnameser i exil och CIA planerade att sabotera regeringen genom att ”sätta igång strejker bland arbetare”.

Arbetarnas rättigheter

I stället för att stifta lagar som skyddar arbetare från den värsta utsugningen, försökte ledarna i

december 1992 desarmera den explosiva frågan. De bestämde att kollektiva avtal i privata vietnamesiska och utländska företag kan slutas om det finns en officiellt erkänd fackförening som representerade mer än hälften av arbetarna, eller en organisation som påstår att den företräder arbetarna där ingen fackförening finns. I bägge fallen ska lokala myndigheter godkänna avtalet. Men frågan försvann inte med det. Trots hög arbetslöshet bröt den största strejken i Saigon sedan 1975 ut i februari 1993. Det var en vild strejk med 600 arbetare i ett företag som ägdes av sydkoreaner och vietnameser. Orsaken var låga löner, långa arbetstider och att arbetsledare miss-handlade arbetare: allt som behövs för att öka vinster och locka utländska kapitalister att investera. I detta fall gick företaget efter två dagar med på att betala lagstadgade minimilöner och acceptera en fackförening i enlighet med de nya reglerna. 14 procent av de privata företagen hade då officiella fackföreningar, som med tanke på deras rättigheter var mest ceremoniella.

Partiets svårighet är tydlig: om arbetare behandlas bättre kan utländska företag avskräckas från att investera i Vietnam. Men om inget görs, är risken att självständiga fackföreningar skapas. På vilken sida ska då proletariatets parti ställa sig? Partiet försökte sitta på staketet så länge som möjligt. En del partiledare frågade var det skulle sluta om arbetarna fick rätt att strejka, en klar antydning om att strejkande arbetare kan vara samhällets fiender i förklädnad.

Vid partikonferensen i januari 1994 formulerade partiledaren Du Muoi den dialektiska linjen där motsatserna förenades. Det ska finnas lagar för att "skydda både anställdas och anställdares legitima intressen". De ska "främja investeringar, eliminera sociala orättvisor och motarbeta olagliga affärer". Men innan denna tulipanaros hann översättas till lag inträffade fler strejker: två i Saigon och, kanske för första gången, en i Hanoi. Orsaken var låga och orättvisa löner. Som en tillfällig medicin infördes ett system med medling och vilda strejker förbjöds.

Den fördröjda arbetsmarknadslagen godkändes av nationalförsamlingen i juni 1994 efter en het debatt som visade djupa skillnader som inte kommer att vara lätta att lösa. Om delar av arbetarklassen öppet börjar göra motstånd kommer förtryck bara att leda till att självständiga arbetarorganisationer växer fram. Det kommer i sin tur att urholka partiets ideologiska legitimitet. Farorna är uppenbara. Officiella fackföreningar har insett det och har öppet kritiserat statens politik beträffande löner och socialförsäkring. De har försiktigt närmat sig oppositionen.

Under tiden, och i väntan på att politbyrån ska reda ut detaljer för att förhindra en öppen splitt-ring, förbjuder den nya lagen strejker för anställda i offentlig tjänst och i "företag viktiga för den nationella ekonomin eller nationens säkerhet". Den förbjuder självständiga fackföreningar och vilda strejker. I vissa ännu okända branscher där arbetarna har rätt att strejka, kommer lokala fackföreningars verkställande utskott att bestämma om de verkligen ska göra det. Partiets ledare erkänner rättigheter som de inte väntar sig ska användas. Det ska dämpa arbetarnas missnöje och lappa över allvarliga spänningar i partileden. Nästan tio år efter att partiledarna började sitt experiment med marknadssocialism, kan de inte längre undvika den nya ordningens allvarliga konsekvenser.

Vilken väg går Vietnam?

Det fanns ingen smärtfri väg för Vietnam 1975. Det fanns olika möjligheter att handla som avspeglade graden av åtagande för sociala mål som ligger i själva begreppet socialism. En stor del kreativt tänkande var nödvändigt för att skapa klarhet. Men den leninistiska ortodoxins börda hindrade det. Partiledarna kunde efter 1975 inte lösa svårigheterna som de ställdes inför. Fokusering på effektivitet, som fick dem att stirra sig blinda på årlig tillväxt och göra skandalösa påståenden om nya objektiva lagar, är ett skäl till att ledarna bör lämna framtiden till andra. De flesta av dem har tappat kontakten med befolkningen och socialismen och har tragiskt nog blandat ihop sin egen fortsatta makt med det socialism handlar om.

Socialism som inte har sociala mål och det allmännas intresse som ledly, som inte försvarar rättvisa och yttrandefrihet, är inget annat än bedrägeri mot befolkningen. Det har varit fallet med de flesta leninistiska och socialdemokratiska partierna på 1900-talet.

Reformerna som Vietnam behövde efter 1975 borde ha genomförts med en klarare förståelse av handlingsmöjligheter och deras risker och konsekvenser. Vietnams högsta ledare accepterade i stället åtgärder som IMF och Världsbanken rekommenderade. Länderna i Östeuropa och Kina gjorde samma sak. Med katastrofala ekonomiska och politiska resultat. IMF:s och Världsbankens medicin för att avskaffa fattigdom i tredje världen har inte lyckats någonsin och kommer knappast att göra det i Vietnam heller.

Fällan som Vietnams ledare har försatt sig i hotar socialismens framtid. Tragiskt nog har de som kritiserar den nuvarande ekonomiska politiken knutit sin fientlighet mot drakoniska ekonomiska förändringar till en fortsatt stel politisk ordning och ideologisk ortodoxi.

Om socialismen ska överleva i Vietnam måste det finnas intellektuella friheter som kan bryta bojorna som partiets ledare har lagt på befolkningen. Den politiska motsvarigheten till sådana friheter är öppna politiska institutioner. Om Vietnams kommunister ska spela en roll i framtiden, måste de anpassa sig till radikalt förändrade omständigheter i världen och överge sitt auktoritära arv. Om de följer samma väg som Östeuropa kommer de att lämna kaos och misär i sitt kölvatten. Om de imiterar Kina kommer de att skapa ett nytt klassamhälle som vilar på bajonetter och som i alla fall kommer att rasa ihop på grund av ekonomiska och sociala svårigheter i en hybrid som finns mitt i ett hav med fattigdom.

På kort sikt ligger Vietnams öde i händerna på 13 äldre män som sedan länge har tappat kontakten med befolkningen. Men även om de kliver åt sidan, som de förr eller senare tvingas göra, måste de som följer efter vara revolutionärer i den bästa, mest skapande och demokratiska meningen. Bara då kommer socialismen i Vietnam att vara utom fara och Vietnams folk kan se framtiden an med förtröstan. Om det inte sker, kommer Vietnamkriget att sluta med nederlag för alla som kämpade och gav sina liv i det. Det kommer att vara en av de största tragedierna i modern historia.

Gabriel Kolko

Översättning: *Sven Ekberg*

Vågspel i Vietnam

Ur *Kommentar 5/1996*

1988 bestämde ledarna i Vietnam hur mycket ris som skulle exporteras varje år. Det har *tillsammans med smuggling och överdrivna uppskattningar av skördarnas storlek skapat en situation som kan leda till katastrof, skriver Gabriel Kolko i en översikt av Vietnams jordbrukspolitik.*

Av det vietnamesiska kommunistpartiets reformer sedan 1986 har ingen orsakat större skada för befolkningen än livsmedelspolitiken. Den har grundats på antaganden om att det finns ett överskott på ris som kan exporteras. Det är ett antagande som alltid har varit fel. I januari 1995 rapporterade Världsbanken att 51 procent av människorna i Vietnam var fattiga och att en fjärdedel inte fick sina grundläggande behov av kalorier, även om de använde alla sina inkomster till att köpa mat.

Svårigheten med att bedöma risskördar i Vietnam är att varken experter utomlands eller landets ledare har något riktigt grepp på viktiga fakta om landets ristillgångar. Det innebär stora risker.

På samma sätt som kommunistpartiet tidigare släppte oriktiga uppgifter för att försvara sin ekonomiska politik, något som de senare erkände, har de kontinuerligt angett tillväxt av risskördar och export som en bekräftelse på sin förträffliga politik. Att erkänna misslyckanden på det området skulle kasta en mörk skugga på själva orsaken till reformpolitiken.

Överdrivna uppskattningar

I en sensationell artikel den 21 januari 1996 i partitidningen *Nhan Dan* avslöjades att uppgifter om risproduktion ”på senare år... har varit fulla med felaktigheter, med en tendens att överdriva framsteg i produktion av spannmål”. Tidigare skryt om stora framsteg i det viktiga Mekongdeltat stämmer inte med andra fakta. Det var först 1995 som den statliga myndigheten med ansvar för att samla in statistik i Vietnam visade att uppgifter om produktion på lokal nivå var 10 till 13 procent högre än verklig avkastning. Ingen tid anges när de överdrivna och vilseledande uppgifter började rapporteras. De började utan tvekan tidigt och slutsatser grundade på dem har lett till allvarliga misstag vid politiska beslut med möjliga monumentala konsekvenser.

Även om felbedömningar kan vara den viktigaste enstaka faktorn för att den vietnamesiska livsmedelspolitiken har misslyckats, är den långt från den enda. 1988 beslutade partiets ledare att göra riset till den enda varan med fasta exportvolymen som sattes på förhand.

Eftersom överskott på en jordbruksvara inte kan bestämmas innan den har skördats, blev det behovet av utländsk valuta som bestämde exportkvoterna. Det skedde på bekostnad av inhemska behov. Priset på ris har därför stadigt stigit mer än priser på andra dagligvaror och det har naturligtvis påverkat konsumtionen.

Risexporten steg med omkring 10 procent per år mellan 1989 och 1995. Det var grovt sett två gånger de ökade skördarna av oskalat ris. Det betydde att 7.4 procent av hela skörden exporterades 1989 och mellan 12.4 till 13.0 procent 1995, lite beroende på hur mycket som var olaglig export. Staten har dessutom låtit rishandlare använda alla sina inkomster i utländsk valuta till att betala för import. Det gör att köpmännen tjänar på både export och import och att landets grundläggande livsmedel hanteras på ett helt oansvarigt och farligt sätt. 1989 bestämdes att 1.4 miljoner ton ris skulle exporteras. 1995 hade det stigit till två miljoner ton. Trots att myndigheterna uppskattade att skörden 1995 hade minskat med 400000 ton jämfört med 1994, gav de på senhösten 1995 klartecken till export av ytterligare 150000 ton ris.

Lönsam export till Kina

Dessutom har staten förlorat kontrollen över den olagliga exporten, som mest går till Kina där ris kan säljas för priser som ligger 30 procent över dem som gäller i Vietnam. Handeln är teknisk sett olaglig, men partiledare i provinser med risöverskott tillåter frakter till Kina och militärens båtar används ofta för transportererna.

Mängden ris som första halvåret 1995 olagligt skeppades till Kina var åtminstone 700000 ton. Det motsvarade bristen på ris i norra Vietnam, som hade drabbats av en dålig skörd. En stor del av riset som skickades norrut för att lindra hungern, hamnade i själva verket i Kina. För 1995 gav myndigheterna tillstånd för export av 2.15 miljoner ton ris. I verkligheten exporterades nästan tre miljoner ton.

Svårigheterna att bedöma konsumtion av ris i Vietnam förvärras av det faktum att omkring en fjärdedel av skörden går förlorad på grund av dåliga lagringsmöjligheter. FNs jordbruksorganisation FAO konstaterade i början av 1995, att Vietnam, trots påståenden om växande skördar, inte kan klara grundläggande livsmedelsbehov för befolkningen. Regeringen medgav det och att 100000 ton ris skulle reserveras för att ”täcka varje katastrof eller brist”. Det

var naturligtvis helt otillräckligt.

Ensidigt jordbruk

Ris exporterades inte bara för att Hanoi behövde utländsk valuta, utan även på grund av att människorna i Vietnam inte har tillräckligt mycket pengar för att köpa allt ris som skördas. Tonvikten lades samtidigt på ris och skördar av andra matgrödor har inte ökat sedan 1985. Som mängd per person har skördar av sådana grödor minskat. Mot den bakgrunden och en växande export av ris och snabb ökning av befolkningen, råder ingen tvekan om att Vietnams totala mängd livsmedel per person har minskat.

I nästan ett decennium har politbyrån lämnat vilseledande eller förfälskade uppgifter för att rättfärdiga sin politik. Rapporten i *Nhan Dan* erkände att "felen var mycket stora" i uppgifterna som finns och "kan ha dåliga effekter på vår tillgång till spannmål och att ett nödläge för spannmål kan inträffa igen". I verkligheten har "riskonsumtionen per capita minskat, speciellt i städerna".

Magra risransoner

Trots att exakta beräkningar inte kan göras, är det möjligt att göra en rimlig uppskattning av partiets misslyckande. Enligt officiella uppgifter sjönk produktionen av ris på grund av dåligt väder med 1.7 procent 1995. Exporten ökade dock med uppemot 20 procent och kanske mer. Befolkningen ökade samma år med 2.2 procent. Om vi bortser från spill och överdrivna uppgifter om skördens storlek, blev det som mest 227 kilo oskalat ris per person och år. Det genomsnittliga behovet i Vietnam ligger enligt ILO i Bangkok på 365 kilo per person och år. Om det målet kan uppnås, kommer produktiviteten i arbetet att öka och hälsan hos människorna i Vietnam att förbättras.

Alla partiets uppgifter utformas för att bevisa att dess politik är riktig. De är därför praktiskt taget oanvändbara. Det gör det inte bara omöjligt för oss utanför Vietnam att bedöma vad som är sant eller ej, utan gör det dessutom omöjligt för partiets ledning att bestämma om och vidta åtgärder som är nödvändiga för att lösa landets svårigheter och behålla partiets trovärdighet. På grund av att Vietnam har förlorat kontrollen över avgörande organisatoriska och mänskliga faktorer, som bestämmer tillgången på livsmedel och människornas möjlighet att köpa dem, ökar risken för en allvarlig livsmedelskris. *Nhan Dans* avslöjanden är ett sent erkännande av den verkligheten.

Översättning: *Sven Ekberg*

Artikeln har tidigare publicerats i *Mia Times* den 9 maj 1996.